

УДК 373.2–37.014.3

ЯКІСТЬ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ: СУЧАСНА СИТУАЦІЯ ТА ПОГЛЯД У ПЕРСПЕКТИВУ

Піроженко Т.О.

**доктор психологічних наук, професор, завідувач лабораторії психології
дошкільника, Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України
[orcid.org/ 0000-0001-9822-4819](http://orcid.org/0000-0001-9822-4819)**

З метою узагальнення сучасних тенденцій та перспектив досягнення якісної дошкільної освіти зроблено аналіз актуальних рішень, напрацювань та змін у сфері навчання та виховання дітей дошкільного віку. Розуміння проблем та перспектив в організації освітньої діяльності дорослих для найменших громадян держави потребує об'єднання зусиль фахівців дошкільної освіти для вирішення стратегічних завдань подальшого розвитку галузі.

Ключові слова: *доступність та якість дошкільної освіти, соціально-психологічні фактори та перспективи розвитку дошкільної освіти.*

**Піроженко Т.А. КАЧЕСТВО ДОШКОЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ:
СОВРЕМЕННАЯ СИТУАЦИЯ И ВЗГЛЯД В ПЕРСПЕКТИВУ.**

С целью обобщения современных тенденций и перспектив достижения качественного дошкольного образования проанализированы тенденции и изменения в сфере обучения и воспитания детей дошкольного возраста. Понимание проблем и перспектив в организации образовательной деятельности взрослых для наименьших граждан государства требует объединения усилий специалистов дошкольного образования для решения стратегических задач дальнейшего развития отрасли.

Ключевые слова: *доступность и качество дошкольного образования, социально- психологические факторы и перспективы развития дошкольного образования.*

**Pirozhenko T.O. THE QUALITY OF PRESCHOOL EDUCATION: THE
CURRENT SITUATION AND THE VIEW IN THE PERSPECTIVE.**

In order to summarize current trends and perspectives for achieving high-quality preschool education, an analysis of relevant decisions, achievements and changes in the field of education and upbringing of preschool children has been made. Understanding the problems and prospects in organizing educational activity of adults for the smallest citizens of the state requires the unification of efforts of preschool education specialists to solve the strategic tasks of further development of the field.

Keywords: *accessibility and quality of preschool education, socio-psychological factors and prospects of development of preschool education.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Освіта впродовж життя є ключем і водночас інструментом до розвитку особистості. Вона є механізмом розвитку сучасного суспільства в цілому, оскільки галузь освіти є галуззю продуктивних внесків. Дошкільна ланка галузі освіти є базисною, початковою, а тому повинна відповідати тенденціям розвитку безперервної освіти людини протягом всього життя. Вона відображає високий ступінь взаємозалежності економіки, технології, освіти та культури суспільства.

Для сьогодення є чимало позитивних ознак, які вказують на розуміння освіти як ключового соціального інституту розвитку суспільства та визначення дошкільної освіти в структурі безперервної освіти протягом життя. Так, на законотворчому рівні дошкільна освіта розглядається у загальній структурі освіти, тобто визначається *рівень освіти – дошкільний* (Національна рамка кваліфікацій). Розуміння призначення дошкільної освіти в розвитку особистості визначає змістове наповнення дошкільної ланки в загальній соціокультурній парадигмі розвитку людини. Організаційно-правові засади функціонування дошкільної ланки освіти (Закони України “Про освіту”, “Про дошкільну освіту”, “Про видавничу справу”, Базовий компонент дошкільної освіти), а також внесення змін до Закону України «Про дошкільну освіту» (5 червня 2014 р. № 1324-VII «...щодо організації інклюзивного навчання» в дошкільних

навчальних закладах), підтверджують свідоме розуміння в тому, що увага до дитинства це не розкіш, а перший вклад в дітей, який робить суспільство.

Все це потребує значного посилення відповідального ставлення державних інституцій, батьків і педагогів до важливих завдань цього «золотого» періоду розвитку дитячої особистості і відповідно зміцнення її адаптивних та творчих можливостей в період входження в новий етап життя – шкільний.

Метою статті є узагальнення сучасних тенденцій та перспектив досягнення якісної дошкільної освіти

Виклад основного матеріалу спрямовує увагу на те, що система освіти в нинішньому її вигляді, від дитячих садочків до післядипломної освіти, далека від таких якісних ознак як гнучкість, стійкість та адаптивність. Кожна освітня ланка навчає вузькому набору академічних і аналітичних навичок, переважно не пов'язаних з практичними реаліями життя, вносить їх в голови дитини годинами, днями, тижнями, місяцями і роками. Звичайно, аналітичні навички потрібні для успіху у мінливому світі, але це далеко не все. Успіх, щастя, новаторство, досягнення і лідерство залежать від цілого діапазону людських умінь, більшості з яких не вчать ні в дошкільному, ні у вищому учбовому закладі. Тому таким важливим є об'єднання спільних зусиль з боку дорослих та поширення різних форм та типів педагогічних та психологічних послуг для сім'ї на принципах компетентнісного підходу до розвитку дитини. Дошкільна ланка реалізує право людини в отриманні такої освіти, яка б відповідала здібностям, інтересам, нахилам дитини й дбала б про її максимальний розвиток. Доступність до якісної дошкільної освіти є не тільки демократичною ознакою суспільства, а й високопрофесійною ознакою діяльності кожного педагога.

На жаль, соціально-політичні кризові події останніх років погіршили умови для рішення фінансових та організаційно-правових питань дошкільної освіти. Зберігається тенденція зменшення народжуваності дітей, збільшується потреба в здійсненні послуг дошкільної освіти та черга сімей в очікуванні місця для дитини в дошкільному закладі, збільшується кількість дітей в групі

освітнього закладу, що виступає небезпечним фактором зниження якості освіти. В той же час у багатьох регіонах України здійснюється масштабна робота щодо забезпечення доступності дошкільної освіти. Ключовим перспективним рішенням щодо вирішення проблеми доступності може бути впровадження кращого зарубіжного досвіду функціонування мережі дошкільних навчальних закладів різних типів і форм власності (стаціонарні та сезонні ясла, садки з різною тривалістю роботи (повним та неповним днем), дошкільні відділення при початкових класах, материнські школи, майданчики або відкриті дитячі садки, куди батьки приводять дітей для прогулянок, спільних ігор з однолітками, сімейні дитячі садки, корпоративні дитячі садки, цілодобові дошкільні заклади, призначені для виховання й лікування дітей із проблемами фізичного та психічного розвитку, надання їм кваліфікованої психолого-педагогічної допомоги і здійснення корекції вад). Прийняття змін до Закону України «Про дошкільну освіту» щодо типів дошкільних навчальних закладів, а також Санітарного регламенту для дошкільних навчальних закладів (затверджено наказом МОЗ від 24 березня 2016 року та зареєстровано в Міністерстві юстиції 14.04.2016 за №563/28693), сприяє розвитку мережі дошкільних навчальних закладів. Рекомендації щодо шляхів розвитку мережі дошкільних навчальних закладів (груп) передбачають: – сприяння приватним ініціативам з питань відкриття приватних закладів, у тому числі у приміщеннях житлового та нежитлового фонду; – створення груп з короткотривалим перебуванням у них дітей; – відновлення діяльності дошкільних навчальних закладів, що тривалий час використовувались не за призначенням; – відкриття на базі загальноосвітніх навчальних закладів навчально-виховних комплексів.

Не випадково сучасною тенденцією наукових досліджень та соціально-аналітичних довідок про стан проблеми в галузі виховання дитини та перспективи розвитку підкреслюють роль “раннього дитинства та сімейного виховання”, “піклування про догляд за дітьми”. При цьому, сам термін “раннє дитинство” включає етап розвитку до 8 років, а генеральними ідеями вважаються “Сім'я та раннє дитинство”, “Освіта для всіх”. Активне залучення

батьків виходить з потреби актуалізувати потенціал та регіональні особливості суспільного освітнього середовища та найкращі традиції родинного виховання, яка базується на існуючому батьківському досвіді та сучасній інноваційній практиці дошкільної освіти. Активний потенціал батьків та інтерес до процесуального входження й залучення в освітній процес дошкільного закладу демонструється під час проведення заходів в кожній установі а також розширенні активності місцевих громад в рішенні проблемних питань освіти, під час проведення Всеукраїнських подій, конкурсів, форумів. Таким чином, для соціального планування участі батьків у розв'язанні актуальних питань дошкільної освіти, повинні пропонуватись значні можливості для впровадження змін в життя дітей та їхніх сімей, які відповідали б сучасній ситуації у світі, потребам сім'ї у сфері освіти з урахуванням стану здоров'я дитини та соціально-економічних змін, увагою до проблем розвитку дітей, що зростають в сільській місцевості.

З метою підвищення психолого-педагогічної грамотності батьків та відповідальної участі в створенні розвивальних умов зростання дитини, корисним було б відновлення системної підготовки майбутнього батьківства до ролі матері та батька, курсу психології розвитку людини в старших класах школи, відповідних спецкурсів сімейної психології для студентів педагогічних спеціальностей, посилення засобами сучасної мережі розповсюдження інформації системи просвіти батьків.

Суспільство, яке прогнозує свій сталий та динамічний розвиток, усвідомлює ціль у сфері дошкільної освіти як :

- об'єднання неформальних та освітянських напрямків/програм з проблем піклування у ранньому дитинстві з метою укріплення сімейної освіти та підтримки створення додаткових послуг у офіційній дошкільній освіті;
- продовження та зміцнення спільних дій в галузі раннього дитинства у рамках розвитку інтегрованої політики через співпрацю з усіма партнерами, які забезпечують рішення проблеми.

Можна стверджувати, що головною вимогою в рішенні питань доступності дошкільної освіти виступає узгодження стандартів якості освіти зі стандартами умов її досягнення.

Якісна дошкільна освіта – це не лише кількісні показники. Якість рішення завдань дошкільної освіти забезпечується підтримкою високого рівня професійної підготовки кадрів дошкільної галузі освіти та розповсюдженням сучасних навчально-методичних напрацювань, що відображають перспективний педагогічний досвід вітчизняних та зарубіжних фахівців.

Підготовка кадрового потенціалу для системи дошкільної освіти потребує вирішення ряду питань, пов'язаних із вищою школою (узгодження базового рівня знань та предметів із спеціальності, підготовка фахівців із спеціалізацією «дитячий психолог»), загальних вимог соціального захисту педагогів дошкільної ланки освіти, регуляцію питань про оплату праці працівників на основі Єдиної тарифної сітки розрядів і коефіцієнтів з оплати праці працівників установ, закладів та організацій окремих галузей бюджетної сфери, які дають право на пенсію за вислугу років, посаду директора дошкільного освітнього закладу і асистента вихователя в інклюзивній групі, віднесення посади асистента вихователя до переліку педагогічних посад (Національний класифікатор професій України (код3340).

Вважаємо, що практична спрямованість підготовки кадрів системи дошкільної освіти потребує значного поглиблення, адресного замовлення, сучасної політики розвитку людського ресурсу. Перепідготовку фахівців необхідно посилити завдяки розширенню співпраці з наукою, інноваційними освітніми проектами, розвитку системи вивчення та впровадження національного досвіду. Потребує визначення система критеріїв ефективності оцінки праці педагога дошкільного закладу та існування системи підтримки та заохочення педагогічних колективів, що створюють та підтримують мережу експериментальних майданчиків та співпрацюють із науковцями, а також окремих педагогів, які ініціюють самовдосконалення та саморозвиток в професійній педагогічній діяльності. Упровадження інновацій, свідомий аналіз

практики, рефлексія особистого педагогічного досвіду слугуватиме покращенню якості дошкільної освіти.

Науково-методичний супровід дошкільної освіти є вагомим фактором підвищення її якості. Позитивним є розроблення нормативно-законодавчої бази функціонування закладів дошкільної освіти, визначення освітніх стандартів, навчально-виховних програм. У Базовому компоненті дошкільної освіти України (2012, 2016), зведено норми і положення, що визначають державні вимоги до рівня освіченості, розвиненості та вихованості дитини 6 (7) років; сумарний кінцевий показник набутих компетенцій випускником дошкільного навчального закладу перед вступом його до школи. Базовий компонент дошкільної освіти (БКДО, 2012, 2016) орієнтований на комплексний розвиток дитини і відповідає сучасним вимогам до розвитку особистості, що здатна пізнавати, відтворювати знання про світ, робити творчий продукт, акцентуючи увагу на тому, що кожна освітня лінія починається від дитини – «Особистість дитини», «Дитина в соціумі», «Дитина у природному довкіллі» тощо. Базовий компонент дошкільної освіти повною мірою відповідає положенням концепції освітньої реформи “Нова українська школа”. На користь оновленої редакції стандарту Базового компоненту дошкільної освіти і те, що з нього вилучили вимоги, які «завищували планку» для дошкільника (як показало життя, «знаннявий компонент» який не відповідає потребам раннього дитинства варто відкласти до шкільного віку). Крім того, стандарт визначив лінії розвитку, які усталюють наступність дошкільля й початкової школи. Він уперше побудований за освітніми лініями, як і решта стандартів галузі. І для кожної з цих ліній визначено як кінцевий результат сформованість відповідних компетенцій у випускника дошкільного закладу. Також передбачено не лише інваріантну, а й варіативну частину: освітні лінії «Комп’ютерна грамота», «Іноземна мова», «Хореографія», «Шахи». Крім названих, кожен заклад може обирати будь-яку варіативну частину – створювати власні тематичні програми, які затверджує Міністерство освіти і науки. Завдяки цим посиленям варіативним програмам вихователь може задовольняти підвищені запити в наданні освітніх послуг

родинам, при цьому враховуючи особливості розвитку дитини дошкільного віку та не порушуючи вимоги державного стандарту. Важливою ознакою дошкільної освіти є функціонування дошкільних навчальних закладів на базі різних чинних, затверджених МОН України, комплексних програм «Дитина. Програма виховання і навчання дітей від 2 до 7 років», «Я у Світі», «Українське дошкілля. Програма розвитку дитини дошкільного віку», «Освітня програма «Впевнений старт» для дітей старшого дошкільного віку», «Світ дитинства. Комплексна освітня програма для дошкільних навчальних закладів», «Соняшник. Комплексна програма розвитку, навчання і виховання дітей дошкільного віку», «Соняшник. Комплексна програма розвитку, навчання і виховання дітей раннього віку», «Дитина в дошкільні роки. Комплексна освітня програма», «Оберіг. Програма розвитку дітей від пренатального періоду до трьох років» та варіативних за різними лініями розвитку («Радість творчості. Програма художньо-естетичного розвитку дітей раннього та дошкільного віку», «Граючись вчимося. Англійська мова. Програма для дітей старшого дошкільного віку, методичні рекомендації», «Смайлик. Програма з формування основ комп'ютерної грамотності у дітей старшого дошкільного віку», «Казкова фізкультура. Парціальна програма з фізичного виховання дітей раннього та дошкільного віку», «Грайлик. Парціальна програма з організації театралізованої діяльності в дошкільному навчальному закладі» та інші) та регіональних програм, які враховують культурні, етнічні, природні умови та особливості виховання дитини в родині («Стежина. Комплексна альтернативна освітня програма для дошкільних навчальних закладів, що працюють за вальдорфською педагогікою»). Важливим є підтримка різнобарвності варіативних програм дошкільної освіти, оскільки варіативність є основою розвитку прогресивних освітніх змін, що дає можливість підтримувати рух вперед та бути конкурентоспроможними на подальшому шляху самореалізації людини.

Дошкільна освіта залишається вірним лицарем варіативної педагогіки, педагогіки співпраці, гідності, яка спрямована на розвиток у дітей співчуття,

взаємодії, творчості. Культурно-діяльнісна ідеологія розвитку, що реалізується дошкільною освітою України, є трансдисциплінарним форматом, що об'єднує психологію, соціологію і культурологію. Фахівці дошкільної освіти давно визначилися у своїх позиціях – не може бути однієї зразкової програми. Можуть бути тільки варіативні програми розвитку дошкільної освіти. І вони ж є авторськими програмами, що примножує оригінальність, креативний потенціал процесу виховання і навчання дітей. Але коли відбуваються управлінські зміни, ми увесь час вибираємо: або ми контролюємо, або ми розвиваємо. Ця опозиція між контролем та розвитком – одна з ключових опозицій, яка знижує потенціал якості освіти.

Педагогіка гідності, педагогіка співпраці, педагогіка розвитку – ось ті лінії, які перетинаються між собою і дають нову палітру дошкільної освіти. Для покращення навчально-методичного забезпечення освітньої роботи в дошкільній установі започатковано серію видань «Бібліотека дошкільника». Все це вказує на пріоритетне значення розробки комплектів розвивальної літератури для дітей дошкільного віку. Це – видання для дорослих і спільної роботи батьків з дітьми. Аналіз якості посібників, рекомендованих МОН дозволяє з'ясувати їх відповідність вимогам та потребам дошкільної освіти. Нормативна база розробки, існування та впровадження навчально-методичної літератури для потреб дошкільної освіти сприяють кількісному зростанню методичної літератури, а також підтримують рівень якості дошкільної освіти, оскільки до навчальних закладів надходить продукція, яка пройшла експертну оцінку фахівців. Розробка та видання продукції для дітей регулюються наказами Міністерства освіти і науки України про затвердження Методичних рекомендацій щодо розроблення навчальної літератури для дітей дошкільного віку (від 12.05.2014 № 572), Наказом Міністерства освіти і науки України про Порядок надання навчальній літературі, засобам навчання і навчальному обладнанню грифів та свідоцтв Міністерства освіти і науки України від 17.06.2008 № 53 , зареєстрований у Міністерстві юстиції України від 10.07.2008 за № 628/15319; Державними санітарними нормами і правилами «Гігієнічні

вимоги до друкованої продукції для дітей», Державним стандартом України ДСТУ 3017-95 «Видання. Основні види. Терміни та визначення» іншими нормативно-правовими засадами розроблення і видання програмно-методичного забезпечення для дошкільної освіти. В той же час треба визнати, що аналіз публікацій за освітніми лініями розвитку дитини вказує на диспропорцію літератури, присвяченої провідної діяльності в дошкільному віці. Так, в напрямку «Гра» пропонується найменша кількість публікацій.

Одночасно, можна стверджувати про позитивну тенденцію збільшення літератури напрямку «Культура», що орієнтує на виховання творчої особистості, що прагне творчо досягати доквілля. Олюднення, гуманізація, особистісно-орієнтований напрямок освіти передбачає формування компетентності дошкільника у сфері «Культура», становлення предметно-практичної, художньо-практичної компетентності. Саме вказана компетентність забезпечує цивілізованість існування індивіда, розкриття ним своєї творчої природи та прогрес суспільства в цілому. Зміст освітньої лінії «Дитина у світі культури» містить доступні дитині дошкільного віку поняття житла, предметів побуту і вжитку, розвиток навичок орієнтування у предметному доквіллі за межами житла. Предметно-практична компетенція передбачає наявність знань про рукотворний світ, створений завдяки людській праці, орієнтування у предметному середовищі, обізнаність з працею дорослих, прояв себе у самостійній предметно-практичній діяльності. В той же час, якісний аналіз посібників з погляду формування компетентностей у сфері «Культура» показує, що із 28 рецензованих посібників, тільки 8 (2%) відповідають стандарту якості більш ніж на 50%, інші ж лише на 10-30%. Тільки на 25-30% навчальні видання декларують потребу у творчому вияві дитини, у ціннісному ставленні до мистецьких традицій, фольклору, мистецьких творів та здатності насолоджуватися мистецтвом, пізнавати образну специфічність мистецтва й дотичну інформацію. Більша ж частина завдань посібників не заохочують дитячу творчість, творчий вияв ініціативи у діяльності, пізнавальної потреби у мистецькій сфері, а декларують метод

наслідування та прикладу, виробляючи навички наслідування за зразком. Не задовольняються потреби дітей і у знанні, що безпосередньо пов'язане зі сферою «Культура». Зокрема, у посібниках майже відсутні матеріали, що знайомлять із прізвищами, творами улюблених вітчизняних та зарубіжних митців, змісту їхніх творів; українськими пісенними жанрами, музично-танцювальними творами. Тобто, ознайомленню із духовною діяльністю людини, культурою народу у посібниках приділяється не достатня увага. Зміст посібників не передбачає знайомство з репродукціями творів мистецтв, формування ціннісного ставлення до українських мистецьких традицій, фольклору, мистецьких творів. Завдання посібників не спонукають до формування комунікативних навичок спілкування з приводу змісту і краси твору. У їх змісті відсутні завдання, що передбачають обговорення культурної спадщини, змісту художніх творів, оцінку результатів ровесників та власної діяльності. Навчальні видання, що популяризують музичну культуру та розвивають музичні здібності теж потребують суттєвого доопрацювання. Музичний супровід, як пасивне знайомство з музичними творами, передбачається тільки у декількох посібниках. Можна вважати спільними для посібників наступні рекомендації: включати у посібники завдання, що сприятимуть розвитку креативності, вияву творчих здібностей, пробудження власних творчих сил; ширше використовувати репродукції творів вітчизняних та зарубіжних митців, що представляють різні жанри народного, класичного і сучасного вітчизняного та світового мистецтва (образотворчого, музичного, театрального тощо); планувати організоване сприймання та обговорення мистецьких творів, розвивати ціннісне ставлення до витворів мистецтва, культурної спадщини.

У навчально-методичних рекомендаціях для дошкільних навчальних закладів представлений матеріал не тільки базових, але й варіативних частин БКДО : освітні лінії «Комп'ютерна грамота», «Хореографія», «Шахи».

Нагальною потребою на сучасному етапі реалізації завдань дошкільної освіти є розробка та поширення літератури для батьків та фахівців, що

висвітлює питання перехідного періоду життя дитини від дошкільного закладу до початкової школи. Ця література допоможе батькам здійснити психологічно виважені рішення щодо початку систематичного навчання дитини у школі (з 6 або 7 років) та забезпечити фахівцям рішення питань наступності дошкільної та початкової освіти. Підготовка дітей до школи має відповідати вимогам та критеріям оцінки **дошкільної зрілості дитини**. Така підготовка передбачає фізичний, емоційний, пізнавальний і особистісний розвиток дитини, готовність до взаємодії з довколишнім світом, розвиток специфічних видів діяльності дошкільників, які є фундаментальними для дошкільного дитинства та визначають і забезпечують адаптацію дитини до нового соціального статусу – школяра. Сформованість самосвідомості, адекватної ідентифікації себе зі своїм «Я», уміння співвідносити свої бажання, можливості та прагнення до здійснення мети діяльності, здатність уявляти себе в минулому, теперішньому, майбутньому часі, орієнтуватись у своїх основних правах і обов'язках характеризує дошкільну зрілість дитини та її психологічну готовність до систематичного навчання у школі.

В умовах безпрецедентної динаміки змін, коли сучасна ситуація розвитку дитини у сфері дошкільної освіти наголошує на особистісні орієнтири її розвитку, практика суспільного та родинного виховання засвідчує протиріччя між розвивальним, виховними, навчальними цілями, що виявляється в деформації педагогічного процесу в бік одностороннього домінування навчальних цінностей. За результатами дослідження засвідчено якісне зниження показників основних психологічних новоутворень дитини старшого дошкільного віку, що впливає на узгодженість та позитивну забарвленість внутрішньої картини світу малюка. У дітей старшого дошкільного віку – вихованців сучасних дошкільних навчальних закладів спостерігаються низькі показники основних психічних новоутворень, які є базовими для повноцінного розвитку дитини. Насамперед, це показники провідної для цієї категорії дітей ігрової діяльності, довільної поведінки та уяви. Виявлено некомпетентність батьків та непрофесійність працівників сфери дошкільної освіти, щодо

сприяння формуванню цих важливих для дитячого розвитку психічних складових, домінування навчальних цінностей над виховними і розвивальними як у родинному вихованні, так у навчально-виховному процесі дошкільних закладів.

Усі ці психологічно виражені орієнтири потребують психолого-педагогічних рекомендацій для батьків, вихователів дошкільних навчальних закладів та вчителів початкової школи. Навчально-методична література, що відображає ситуацію перехідного періоду життя дитини від шести до семи років, потребує диференціації дидактичних рекомендацій для дітей сьомого року життя, які з різних причин залишаються у системі дошкільної освіти, чітко визначених характеристик психологічного портрету старшого дошкільника, який готовий до систематичного навчання у школі, що у свою чергу, потребує науково визначеного роз'яснення категорій «дошкільна зрілість», «шкільна зрілість», «готовність дитини до школи», «підготовка дитини до школи», а також діагностичного інструментарію щодо оцінки готовності дитини до школи. Аналіз причин низького рівня сформованості емоційно-вольових характеристик дитини дає підстави стверджувати, що в сучасній ситуації дошкільної освіти є загроза до руйнування та редукції ігрової діяльності в дошкільному закладі. Це провокує недорозвиненість емоційної, мотиваційної та вольової сфери дитини. Останнє, в свою чергу, призводить до порушень в розвитку особистості, гальмує становлення особистісних механізмів поведінки, зниженню творчої активності. Зниження ролі базового провідного виду діяльності (творчої сюжетно-рольової гри) в житті дошкільника пов'язане з підвищенням цінності „раннього розвитку”. При цьому програми „раннього розвитку” реалізуються через пряме навчання, засвоєння готових знань, вмінь, навичок без формування адекватної їм діяльності дитини. Внутрішній досвід переживань, пізнання себе, своїх емоційних станів, внутрішнього світу відсувається на задній план. Виникає і посилюється тенденція, що проявляється у невмінні рефлексувати і в такий спосіб отримувати і усвідомлювати важливий досвід. Втрачається життєво необхідний контакт, взаємодія, взаєморозуміння

тілесного, емоційного і мовленнєвого. Такий розрив в період дошкільного дитинства, перешкоджає цілісності особистості, необхідної єдності різних проявів активності дитини, закладає небезпечну основу для серйозних психологічних порушень розвитку у майбутньому. Вперше, з метою запобігання перевантаженню дітей у дошкільних навчальних закладах розроблено і затверджено наказ Міністерства освіти і науки України «Про затвердження гранично допустимого навчального навантаження на дитину в дошкільних навчальних закладах різних типів та форм власності». Для створення ефективної системи навчання й виховання, використання в повному обсязі можливостей дитини раннього та дошкільного віку, співробітниками лабораторії психології дошкільника Інституту психології імені Г.С.Костюка НАПН України розроблено Кваліметричну модель визначення рівня розвитку дитини за Базовим компонентом дошкільної освіти та інструментарій їх практичного застосування (І.І.Карабаєва). Небезпечним з погляду серйозних наслідків в сфері духовного, розумового, естетичного, фізичного розвитку підростаючих поколінь у зв'язку з однобічним підходом до розвитку дитини є комерціалізація освітніх послуг, що в свою чергу актуалізує проблему психологічної експертизи психолого-педагогічної діяльності в дошкільному закладі.

Тому серед умов підвищення якості дошкільної освіти у сучасному суспільстві вважаємо за необхідне підкреслити проблему наступності між дошкільною та шкільною ланками освіти, збалансований підхід щодо змісту та форм організації взаємодії дорослого з дитиною, збереження та своєчасна підтримка базисних вікових характеристик особистості дошкільника.

Проблема наступності переходу дитини дошкільного віку до систематичного навчання у школі набула в наш час особливого статусу щодо пошуку фахових організаційних рішень. Продовження терміну навчання в початковій школі до 4-х років за рахунок більш раннього початку навчання в школі з 6 років, загострило проблему психологічної готовності дітей до систематичного шкільного навчання. Намагання спиратися на досвід

зарубіжних країн, де шкільне навчання починається з 6 років, повинне враховувати те, що навчання дитини за шкільною програмою починається там все ж таки з 7 років, а 6-річні діти залучені до підготовчого рівня, де займаються різноманітними специфічно дитячими видами діяльності, адекватними дошкільному періоду (спілкування, гра, образотворча, музична, пізнавальна діяльність).

Ігнорування закономірностей природного надбання психофізичних якостей та вікових особливостей шестирічних дітей не дозволяє малюкам успішно увійти в систему систематичного шкільного навчання і приводить до різноманітних проблем подальшого розвитку. Це підтверджує хоча б те, що в першому класі збільшується відсоток дітей, яким від 6 років 8 міс. до 7 років 3 міс, а серед «паспортних» 6-річок значна група тих, кому надто важко дається шкільне життя. Цю ситуацію розуміють і батьки, які приймають рішення що до вступу своєї дитини в школу із 7 років. Але для дитини така ситуація не є найкращим варіантом розвивального середовища. Вже зараз більш ніж 400 тисяч дітей сьомого року життя позбавлені можливості індивідуальної уваги щодо специфіки їхнього розвитку. Вони двічі перебувають в старших групах дошкільного навчального закладу, оскільки мережа підготовчих до школи груп в умовах дошкільного освітнього закладу зруйнована, а за станом здоров'я та за рішенням батьків вони починають систематичне навчання у школі із 7 років. Держава зобов'язана подбати про тих 6-річок, які за визначенням психолога не готові до шкільного учіння: необхідно відновити підготовчі групи в окремих закладах дошкільної освіти і забезпечити грамотний розвивально-корекційний режим життєзабезпечення. Для дошкільного закладу потрібен також жорсткий контроль за кількісним наповненням груп дитячого садка, оскільки перевантаження дитячих груп є фактором руйнування здоров'я дітей.

Високо оцінюючи зусилля фахівців дошкільної освіти України, що спрямовані на збереження, подальший розвиток та відповідну якість дошкільної освіти, вважаємо за потрібне визначити, що дошкільна освіта має

безліч невирішених питань з позиції означеної для обговорення проблеми - **доступність та якість дошкільної освіти.**

Дошкільна освіта на сучасному етапі розвитку українського суспільства є заручником як економічної ситуації в країні, так і невирішених завдань реформування освіти в цілому, що потребує *відповідних змін на стратегічному, інституціональному, технологічному рівнях.*

Оскільки перша ланка загальної освіти слугує розвитку особистості, важливо не тільки визначити, а й реалізувати *пріоритетність принципу дитиноцентризму в прийнятті державно-політичних рішень.* Методологія побудови і прогнозування освітньої політики дошкільної освіти повинні спиратися на принцип політичного дитиноцентризму. Тобто, при ухваленні державних рішень позиція дитинства та інтереси дітей є найважливішими і кожне рішення має бути проаналізоване з точки зору того, як воно позначиться на підростаючому поколінні. Реалізація принципу дитиноцентризму визначається потребою збалансування зусиль дорослих у забезпеченні повноцінного психічного розвитку дітей дошкільного віку, потребою підвищення якості розвитку дитинства на основі базових духовних засад життєдіяльності людини у соціумі.

В той же час, важливо визначити пріоритетний напрямок діяльності дошкільної освіти для сьогодення. Таким наріжним питанням вважаємо *проблему збереження здоров'я та фізичного розвитку дітей раннього та дошкільного віку.* Статистичні факти про нездоров'я дітей, порушення структури рухової діяльності дитини в загальному навантаженні, матеріально-технічне забезпечення для рішення проблеми захисту та підтримки здоров'я дітей, варіанти співпраці та взаємодії фахівців медичної, освітньої галузі, промисловості, культури та спорту в підтримці родинного та суспільного виховання, що спрямоване на формування здорового покоління дітей – неповний перелік актуальних для освітньої галузі питань. Успіхи, досягнуті українськими вченими в галузі збереження життя дитини, її психічного, фізичного і соціального розвитку, не співмірні з тим, наскільки ці ефективні

методи лікування, гігієни, навчання, виховання і психологічного супроводу є доступними для більш ніж 6 мільйонів неповнолітніх громадян нашої держави.

Висновки і перспективи розвитку дошкільної освіти та підвищення якості надання освітніх послуг громадянам України спрямовують увагу на актуальні для сьогодення питання. Такими є – *проблема забезпечення наступності в рішенні завдань дошкільної та початкової ланок освіти*. Інтереси розвитку особистості повинні стати платформою освітньої системи. Забезпеченню повноти дитинства повинні спільно слугувати дошкільна та початкова ланки освіти, використовувати збалансований підхід співвідношення ігрової та навчальної діяльності у єдиному просторі форм, методів організації взаємодії дорослого з дитиною, використання новітніх технологій покращення якості життя дитини старшого дошкільного віку, що відбувається в різних соціально-педагогічних умовах – дошкільних навчальних закладах та в умовах систематичного навчання у школі.

До стратегічно важливих питань відносяться *проблеми кадрового складу, підготовки та перепідготовки фахівців дошкільної освіти*. Не секрет, що ситуацію забезпечення дошкільної освіти фахівцями із спеціальною підготовкою (педагоги дошкільних закладів освіти, дитячі психологи) можна характеризувати як «вимивання» кадрів із системи. При цьому треба визнати, що економічні причини не є першорядними.

Підтримка перспективного досвіду у сфері дошкільної освіти ініціює покращення *організації навчально-виховного процесу як чинника якості дошкільної освіти*. Посилення можливостей закладів у розвитку матеріально-технічної бази зможе забезпечити необхідні умови щодо створення сучасного розвивального середовища. Наповнюваність дитячих груп має бути зменшена, що дасть змогу працівникам дошкільної освіти забезпечити не тільки виконання завдань держаного стандарту, а й реалізувати індивідуальний ресурс здібностей кожної дитини, поповнити власний досвід інноваціями.

Серед питань, що сприятимуть якості дошкільної освіти стратегічно важливим є *зміна парадигми взаємодії дошкільного навчального закладу з*

батьками : високий рівень освітніх стандартів доводить, що почати мінятися повинен в першу чергу керівник навчальної установи та педагог, тобто дорослий, а потім учень або дошкільник. Взаємодія з батьками повинна враховувати, що батьківство – це важка робота, яка полягає у веденні своєї дитини по життю, і держава просто зобов'язана допомагати батькам в цій роботі. Зараз основна турбота батьків полягає в тому, щоб швидше знайти дошкільну установу, включити дитину до списку групи та віддати в дитячий садок.

Соціальне замовлення батьків на підготовку до школи не відповідає завданням дошкільної освіти. Така ситуація не повинна ставати перепорою досягнення стратегічних орієнтирів дошкільної освіти. Розширення форм та видів співпраці з батьками, прозорість та відкритість роботи закладів можуть ефективно використати активну позицію сучасних батьків, якщо діяльність освітньої установи та родини об'єднуються спільними ціннісними орієнтаціями щодо розвитку дитини. Прикладом сучасного формату методичних пропозицій, спрямованих на допомогу вихователям у здійсненні просвітницької роботи з батьками є навчально-методичний комплект «Впевнений старт» (авторська група: Піроженко Тамара, Гавриш Наталія, Хартман Олена, Рогозянський Олексій, Корнєєва Оксана, Брежнєва Олена, Кіндрат Інна, Рагозіна Вікторія, Очеретяна Наталія, Стаєнная Олена) матеріали якого спрямовані на широку соціальну групу –педагоги, діти і батьки. В комплекті представлено не тільки освітню програму, але й Книгу вихователя, Книгу дошкільника, Книгу батьків, портал vstart.com.ua, що надає можливість враховувати сучасні професійні вимоги до педагогів різного кваліфікаційного рівня: від початківця до майстра та залучає до більш активної усвідомленої участі батьків вихованців дошкільних закладів в освітній простір.

Рішенню завдань підвищення якості дошкільної освіти сприятиме поширення *психолого-педагогічного супроводу розвитку дитини*.

Координація зусиль педагогічного та психологічного складу працівників дошкільної сфери забезпечить цілісність підходу до розвитку дитини, взаємодії всіх учасників освітнього процесу, інтеграцію змістових завдань та форм роботи, сприятиме збереженню та усталенню у структурі особистості дошкільника важливіших психологічних надбань і тим створюватиме передумови збереження цілісності особистості. Вказаний підхід наполегливо реалізується у наукових дослідженнях співробітників лабораторії психології дошкільника Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України, що узагальнено у працях, присвячених аналізу проблеми становлення ціннісних орієнтацій дітей дошкільного віку (науковий керівник Піроженко Т.О.). Досвід дослідницької роботи співробітників лабораторії психології дошкільника дозволяє прогнозувати значний теоретичний та практичний внесок у розроблення проблеми розвитку особистості. Важливим є **твердження позиції** співробітників лабораторії психології дошкільника щодо трактування становлення духовних підвалин, зокрема ціннісних орієнтацій як процесу, що розгортається у просторі і часі життя дошкільника зі всіма специфічно дитячими формами ігрової, образотворчої, пізнавальної діяльності, як процесу, що сам підготовлює умови для свого наступного розвитку і служить у певній мірі причиною власного саморуху. Це важливі сучасні аспекти наукового аналізу механізмів розвитку та самодетермінації особистості і тому цінним є аналіз означених питань саме у період дошкільного дитинства.

Особливо важливим є забезпечення психолого-педагогічного супроводу для дитини старшого дошкільного віку на перехідному етапі дошкільної та початкової освіти, оскільки дитина проживає вікову кризу регуляції поведінки в різних соціально-педагогічних умовах організації життєдіяльності. Актуальність посилюється значущістю становлення психологічних надбань дитини, які усталюються в структурі особистості в період проживання старшим дошкільником вікової кризи 6–(7) років основним досягненням якої є становлення механізмів свідомої регуляції власної поведінки (Соловйова Л.І.). Психологічним результатом зазначених процесів є усталення найважливіших

надбань особистісного розвитку дошкільника, пов'язаних із духовними аспектами його життя, які вказують на актуальну потребу збалансування зусиль дорослих у забезпеченні особистісних новоутворень, якими є: виникнення першого схематичного абрису дитячого світогляду; поява внутрішнього плану свідомості; перших етичних інстанцій; початок формування довільності; підпорядкування мотивів. Неперевершена значущість кожного з вказаних психологічних надбань в становленні особистості вносить свою індивідуальну характеристику щодо можливості здійснення вибору дитиною дошкільного віку соціально значущих цінностей і це визначає реалізацію можливостей освіти щодо підтримки розвитку її потенціалів. Всі публікації, які представлені співробітниками лабораторії психології дошкільника Інституту психології імені Г.С.Костюка НАПН України спрямовані на підвищення свідомих дій дорослих щодо гармонізації навчально-виховних впливів дорослих, створення передумов розвитку духовних орієнтирів дітей дошкільного віку та покращення якості їх життя, збереженню цілісності особистості дитини дошкільного віку у період вікової кризи 6 (7) років життя в умовах зміни соціальної ситуації розвитку (дошкільна – початкова освіта).

Об'єднання зусиль фахівців дошкільної освіти для вирішення стратегічних завдань потребує на наш погляд *інституціональних нововведень*. До інституціональних змін пропонуємо створення мережі науково-методичних центрів комплексного сервісу. Така інституція дозволить наблизити допоміжні можливості системи освіти до дошкільних навчальних закладів, змінити вектор взаємодії всіх причетних до дошкільної галузі інституцій системи освіти (Вищі учбові заклади України, Інститути післядипломної педагогічної освіти різних регіонів України, обласні та міські управління освіти, дошкільні навчальні заклади), дозволить провести фактичний перерозподіл функцій освітніх структур. Мережа науково-методичних центрів комплексного сервісу спрямовує зміни в управлінні системою та окремими дошкільними закладами. Зміна парадигми управління освітою з вертикального адміністрування діяльності закладів на політику адаптивного сервісу з боку керуючої складової

системи стане ключовим завдання забезпечення організаційних, технологічних та інформаційних змін. Такі центри повинні виконати функції наближення практичної допомоги закладу в здійсненні діяльності:

- ✓ підбір, підготовка та перепідготовка кадрів;
- ✓ повне методичне забезпечення;
- ✓ спільне проведення заходів;
- ✓ розширення форм взаємодії з батьками;
- ✓ надання додаткових освітніх та психологічних послуг;
- ✓ спільна наукова, дослідницька, експериментальна діяльність.

Використання проектного менеджменту у роботі таких інституцій забезпечить строковість змін та прозорість результатів. Означений абрис проблематики являє собою конструктивний підхід до рішення проблеми оптимізації моделі життєзабезпечення дитини дошкільного віку в умовах родинного та суспільного виховання, що сприяє збереженню простору дитячої субкультури. Так, взаємодія дорослих в рішенні мети та завдань дошкільної освіти набуває чітких критеріїв оцінки своєї ефективності, оскільки ключові поняття «особистість дошкільника, індивідуальність, духовний розвиток, ціннісно-сміслові орієнтації, регуляція поведінки, соціально значущі цінності» виступають критеріями, реальними ознаками *якості дошкільної освіти*. *В цьому питанні можна стверджувати, що відношення до дитинства, як особисте, так і держави в цілому, – це перевірка усієї нашої культури на людяність.*

Література

1. Базовий компонент дошкільної освіти: Науковий керівник А.М. Богуш, дійсний член НАПН України, проф., д-р пед. наук; Авт. кол. Богуш А.М., Беленька Г.В., Богініч О.Л. та ін. Київ: Видавництво, 2012. 26 с.
2. Ціннісні орієнтації дитини у дорослому світі : навч.-метод. посіб. /Т.О. Піроженко, Л.І. Соловійова та ін.; [за ред. Т.О. Піроженко]. Київ: Видавничий дім „Слово”, 2016. 248 с.

3. Реалії вибору дитиною соціально значущих цінностей: посіб. /Т.О. Піроженко, Л.І. Соловійова, І.І. Карабаєва [та ін.]; за ред. Т.О. Піроженко. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2017. 64 с.
4. Соціально значущі цінності в життєдіяльності майбутнього школяра: метод. рек. /Т.О. Піроженко, Л.І. Соловійова, О.Ю. Хартман; за ред. Т.О. Піроженко. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2017. 32 с.
5. Освітня програма «Впевнений старт» для дітей старшого дошкільного віку /Н.В. Гавриш, Т.В. Панасюк, Т.О. Піроженко, О.С. Рогозянський, О.Ю. Хартман, А.С. Шевчук; за ред. Т.О. Піроженко. Київ: ТОВ «Українська академія дитинства», 2017. 80с.

References

1. Bohush, A.M., Byelen'ka, H.V.& Bohinich, O.I. (2012). *Bazovyi komponent doshkil'noi osvity* [*The basic component of preschool education*]. A.M. Bohush (Ed.) Kyiv: Vydavnytstvo . 26 s. [in Ukrainian].
2. Pirozhenko, T.O., Soloviova L.I., et al. (2016). *Tsinnisni oriyentatsiyi dytyny u doroslomu sviti* [*Child's valuable orientation in the adult world*]. T.O. Pirozhenko (Ed.). Kyiv: Vy`davny`chy`j Dim «Slovo». 248 s. [in Ukrainian].
3. Pirozhenko, T.O., Soloviova, L.I., Karabaeva I.I. [et al.]. (2017). *Realii viboru dytynoyu social'no znachuschiy tsinnostey* [*The realities of choose by child of socially important values*]. T.O. Pirozhenko (Ed.). Kyiv: Vy`davny`chy`j Dim «Slovo». 64 s. [in Ukrainian].
4. Pirozhenko, T.O., Soloviova, L.I., Hartman, O.Yu. (2017). *Social'no znachuschi tsinnosti v zhittedial'nosti maybutn'ogo shkolalara* [*Socially significant values in the life of a future schoolchild*]. T.O. Pirozhenko (Ed.). Kyiv: Vy`davny`chy`j Dim «Slovo». 32 s. [in Ukrainian].
5. Havrish, N.V., Panasuk, T.V., Pirozhenko, T.O., Rogozyanskyi, O.S., Hartman, O.Yu., Shevchuk, A.S. (2017). *Osvitnya programa "Vpevnenyi start" dlya ditey starshogo doshkil'nogo viku* [*Educational program "Confident start" for children of senior preschool age*]. T.O. Pirozhenko (Ed.). Kyiv: TOV «Ukrayins`ka akademiya dy`ty`nstva». 80 s. [in Ukrainian].